

методическая задача заключается в обеспечении перехода от узнавания английского слова к его самостоятельному и уместному употреблению в речевой деятельности.

В качестве основных методических условий предложены тематическая систематизация лексики, дозированное введение новых слов, сочетание слуховых и зрительных опор, многократное воспроизведение в различных контекстах, применение игровых коммуникативных заданий, индивидуализация помощи и взаимодействие учителя английского языка с учителем-логопедом.

Для научной проверки гипотезы необходим педагогический эксперимент с констатирующим, формирующим и контрольным этапами, а также количественный и качественный анализ полученных результатов.

Практическая значимость разработки заключается в возможности использовать её как основу для планирования уроков английского языка и организации коррекционно-развивающей поддержки младших школьников с речевыми нарушениями. Перспективы дальнейшей работы связаны с экспериментальной проверкой комплекса, уточнением диагностических критериев и определением условий устойчивого сохранения усвоенной лексики.

Список использованной литературы:

1. Левина Р.Е. (ред.). *Основы теории и практики логопедии*. — М.: Просвещение, 1968.
2. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. *Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста*. — М.: Айрис-пресс, 2004.
3. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. *Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя)*. — СПб.: Союз, 1999.
4. Леонтьев А.А. *Основы психолингвистики*. — М.: Смысл; Академия, 1997.
5. Выготский Л.С. *Мышление и речь*. — М.: Лабиринт, 1999.
6. Бим И.Л. *Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: проблемы и перспективы*. — М.: Просвещение, 1988.
7. Соловова Е.Н. *Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций*. — М.: Просвещение, 2002.
8. Nation I.S.P. *Learning Vocabulary in Another Language*. 2nd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
9. Schmitt N. *Vocabulary in Language Teaching*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
10. Webb S., Nation P. *How Vocabulary Is Learned*. — Oxford: Oxford University Press, 2017.

МРНТИ:14.29.23

<https://doi.org/10.51889/2960-1673.2026.86.3.010>

Байдильдинов Т.Ж.¹, Уәлиева Н.Х.²,

¹педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

²7M01906 – Арнайы педагогика: Инклюзивті білім беру мамандығының 2 курс магистранты
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

ulvnra@mail.ru

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДАҒЫ ОҚУ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа. Мақалада психикалық дамуы тежелген (ПДТ) оқушылардың математика сабақтарындағы оқу белсенділігін дамытуда ойын технологияларының рөлі теориялық тұрғыдан қарастырылады. Оқу белсенділігінің мотивациялық-эмоциялық, танымдық және реттеуші-әрекеттік өлшемдері мен даму деңгейлері айқындалып, ПДТ бар балалардың математикадағы нақты қиындықтары талданады. Математика сабағында қолдануға болатын ойын технологияларының түрлері жүйеленіп, оларды сабақтың төрт кезеңіне енгізу моделі және тиімділік шарттары ұсынылады. Мақала инклюзивті мектептердің бастауыш сынып мұғалімдері мен арнайы педагогтарға арналған.

Түйін сөздер: психикалық дамуы тежелген оқушылар, оқу белсенділігі, ойын технологиялары, математика сабағы, инклюзивті білім беру, бастауыш сынып.

Байдильдинов Т.Ж.¹, Уалиева Н.Х.²

¹кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор

²магистрант 2 курса специальности 7М01906 – Специальная педагогика: Инклюзивное образование

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
ulvnra@mail.ru

РОЛЬ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ УЧЕБНОЙ АКТИВНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Аннотация. В статье теоретически рассматривается роль игровых технологий в развитии учебной активности обучающихся с задержкой психического развития (ЗПР) на уроках математики. Определены мотивационно-эмоциональный, познавательный и регулятивно-деятельностный компоненты учебной активности и уровни её развития, проанализированы типичные трудности детей с ЗПР в математике. Систематизированы виды игровых технологий, предложена модель их включения в четыре этапа урока и обоснованы условия эффективности. Материал адресован учителям начальных классов инклюзивных школ и специальным педагогам.

Ключевые слова: задержка психического развития, учебная активность, игровые технологии, урок математики, инклюзивное образование, начальная школа.

Baidildinov T.Zh.¹, Ualiyeva N.Kh.², Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

2nd-year Master's student, 7M01906 – Special Pedagogy: Inclusive Education

Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

ulvnra@mail.ru

THE ROLE OF GAME-BASED TECHNOLOGIES IN DEVELOPING THE LEARNING ACTIVITY OF STUDENTS WITH DELAYED MENTAL DEVELOPMENT IN MATHEMATICS LESSONS

Abstract. *The article examines, from a theoretical perspective, the role of game-based technologies in developing the learning activity of students with delayed mental development in mathematics lessons. The motivational-emotional, cognitive and regulatory-behavioral components of learning activity and its levels of development are defined, and the typical difficulties that these students face in mathematics are analyzed. The article classifies the types of game-based technologies, proposes a model for integrating them into the four stages of a lesson and substantiates the conditions of their effectiveness. The material is intended for primary school teachers in inclusive schools and special education teachers.*

Keywords: delayed mental development, learning activity, game-based technologies, mathematics lessons, inclusive education, primary school.

Кіріспе. Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың жалпы білім беретін мектепте білім алуына жағдай жасауды көздейді. 2021 жылы 26 маусымда қол қойылған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң мемлекеттің осындай балаларға жалпы білім беру жүйесінде олардың жеке ерекшеліктерін ескеріп білім алуына жағдай жасау міндетін бекітті [1, 2]. Нәтижесінде жалпы білім беретін сыныптарда психикалық дамуы тежелген (ПДТ) оқушылардың саны артып, мұғалімдерге оқу процесін осы балалардың мүмкіндігіне бейімдеу міндеті жүктелді.

ПДТ бар балалар қалыпты интеллектісі бар, бірақ психикалық процестерінің қалыптасу қарқыны баяу, зейіні тұрақсыз, есте сақтау көлемі шектеулі, ойлау операциялары жеткіліксіз дамыған, оқу мотивациясы тұрақсыз балалар ретінде сипатталады [6, 7, 8]. Бұл ерекшеліктер ең айқын математика сабағында көрінеді, себебі математика дерексіз ұғымдарды, жүйелі ойлауды, ұзақ шоғырланған зейінді және тапсырманы дербес орындауды қажет етеді. Нәтижесінде бала сабаққа қызығушылығын жоғалтып, тапсырманы бастамай қояды немесе тез шаршап, оқу әрекетінен шығып кетеді.

Мұндай балалар үшін ойын әрекеті әлі де маңызды орын алады: ойын олардың жас ерекшеліктеріне жақын, эмоциялық тұрғыдан тартымды және оқу міндетін қабылдауды жеңілдетеді [4, 11]. Осыған байланысты ойын технологияларын математика сабағына мақсатты әрі жүйелі енгізу ПДТ бар оқушылардың оқу белсенділігін арттырудың перспективалы жолы болып табылады. Дегенмен ойынды сабаққа енгізудің нақты кезеңдері, ойын түрлерінің оқу міндеттеріне сәйкестігі және оның тиімділігін бағалау өлшемдері әдістемелік әдебиетте жеткілікті жүйеленбеген, бұл зерттеудің өзектілігін айқындайды.

Зерттеу әдістері. Психологиялық, арнайы педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді талдау мен жинақтау; нормативтік құжаттарды зерттеу; ойын технологияларын қолдану моделін құру. Теориялық негіз ретінде А.Н. Леонтьевтің әрекет теориясы, Л.С. Выготский мен Д.Б. Эльконин еңбектеріндегі ойын әрекеті туралы ілім, Г.И. Щукинаның оқу-танымдық белсенділікті дамыту тұжырымдамасы, сондай-ақ Т.А. Власова, М.С. Певзнер, У.В. Ульяновская, В.И. Лубовский және Е.С. Слепович зерттеулері алынды. Сонымен қатар, математика сабағындағы оқушылардың әрекетін педагогикалық бақылау (бақылау парағы бойынша); мұғалімдер мен мамандарға арналған сауалнама және әңгімелесу; оқу белсенділігінің даму деңгейін анықтайтын диагностикалық тапсырмалар мен бақылау картасы; ойын технологияларын қолданып өткізілетін сабақтарды бақылау және олардың нәтижелерін салыстырмалы талдау жүргізілді.

Анықтаушы экспериментте оқушылардың математикадағы танымдық белсенділігі А.А. Горчинскаяның «Математика сабағындағы кіші жастағы оқушының танымдық белсенділігі» әдістемесі бойынша зерттелді [12]. Әдістеменің мақсаты – ПДТ бар кіші жастағы оқушының математика саласындағы танымдық белсенділігінің айқындалу дәрежесін анықтау. Әдістеме

баланың оқу пәніне қатынасын көрсететін бес сұрақтан тұратын стандартталған сауалнамаға негізделген: ата-анаға сауалнама бланкісі беріліп, ұсынылған жауап нұсқаларының бірін таңдау сұралады, жауаптар баллмен бағаланады. Оқу белсенділігі үш өлшем бойынша бағаланды: мотивациялық-эмоциялық, танымдық және реттеуші-әрекеттік (1-сурет). Әр өлшем бойынша даму деңгейлері 1-кестеде көрсетілген өлшемдермен сипатталады.

1-сурет. Оқу белсенділігінің құрамдас бөліктері

1-кесте. Оқу белсенділігінің даму деңгейлері (математика сабағы)

Өлшем	Төмен деңгей	Орта деңгей	Жоғары деңгей
Мотивациялық-эмоциялық	Тапсырмаға қызығушылық білдірмейді, бас тартады	Қызығушылық ойын сәтінде ғана көрінеді	Тапсырманы өз еркімен орындауға ұмтылады, жетістікке қуанады
Танымдық	Ережені түсінбейді, зейіні тез ауытқиды	Ересек көмегімен тапсырманы орындайды	Ережені түсініп, білімді жаңа жағдайда қолданады
Реттеуші-әрекеттік	Тапсырманы бастамайды немесе аяқтамайды	Бастайды, бірақ бақылау мен ынталандыруды қажет етеді	Бастайды, аяқтайды, өзін-өзі тексереді

Нәтижелер және талдау жасау. Әдебиеттерді талдау ПДТ бар оқушылардың психикалық ерекшеліктері математика сабағындағы нақты қиындықтарға әкелетінін көрсетті (2-кесте) [6, 7, 8].

ПДТ бар оқушылардың математика сабағындағы оқу әрекетінің ерекшеліктері

2-кесте. ПДТ ерекшеліктері және олардың математика сабағында көрінуі

Ерекшелік	Математика сабағындағы көрінісі
-----------	---------------------------------

Ерекшелік	Математика сабағындағы көрінісі
Зейіннің тұрақсыздығы	Түсіндіру кезінде тез алаңдайды, ұзақ тапсырманы аяқтамайды
Есте сақтаудың шектеулілігі	Кестелік амалдарды, сан құрамын және есептің шартын ұстап тұру қиын
Ойлау операцияларының жеткіліксіздігі	Салыстыру, жалпылау, талдауда қиналады; есептің мәнін түсінбейді
Мотивацияның тұрақсыздығы	Оқуға қызығушылығы төмен, тапсырманы ойын түрінде ұсынғанда ғана белсенді
Шаршағыштық	Сабақтың ортасында жұмыс қарқыны күрт төмендейді
Сөйлеудің дамуындағы кемшіліктер	Математикалық терминдерді қолдануда және шешімді түсіндіруде қиындық

Осы ерекшеліктер негізінде мынадай нақты қиындықтар айқындалады: санау мен сан ұғымын қалыптастыру, сан құрамын меңгеру, мәтінді есепті түсіну, есептеу амалдарын автоматтандыру және кеңістіктік-уақыттық ұғымдарды игеру. Әр қиындықты жеңуге бағытталған ойын технологиясының түрлері 2-суретте жүйеленген.

2-сурет. Математикадағы қиындықтар және ойын арқылы қолдау түрлері

Ойын технологияларының мәні және түрлері

Ойын технологиясы – оқу мазмұнын ойын ережесі, рөлі және нәтиже жағдайы бар әрекетке айналдыру арқылы оқушының белсенділігін арттыруға бағытталған педагогикалық тәсілдер жүйесі. Д.Б. Эльконин ойынның баланың мотивациялық саласы мен ерікті мінез-құлқын дамытудағы рөлін көрсеткен [4]. Е.С. Слепович зерттеулері бойынша ПДТ бар балаларда ойын әрекеті кеш қалыптасады, сондықтан оны оқу процесінде мақсатты түрде дамытып, пайдаланған тиімді [11]. Ойын оқушыны оқу міндетінен алшақтатпай, керісінше, оны қабылдауға көмектескенде ғана педагогикалық мәнге ие болады.

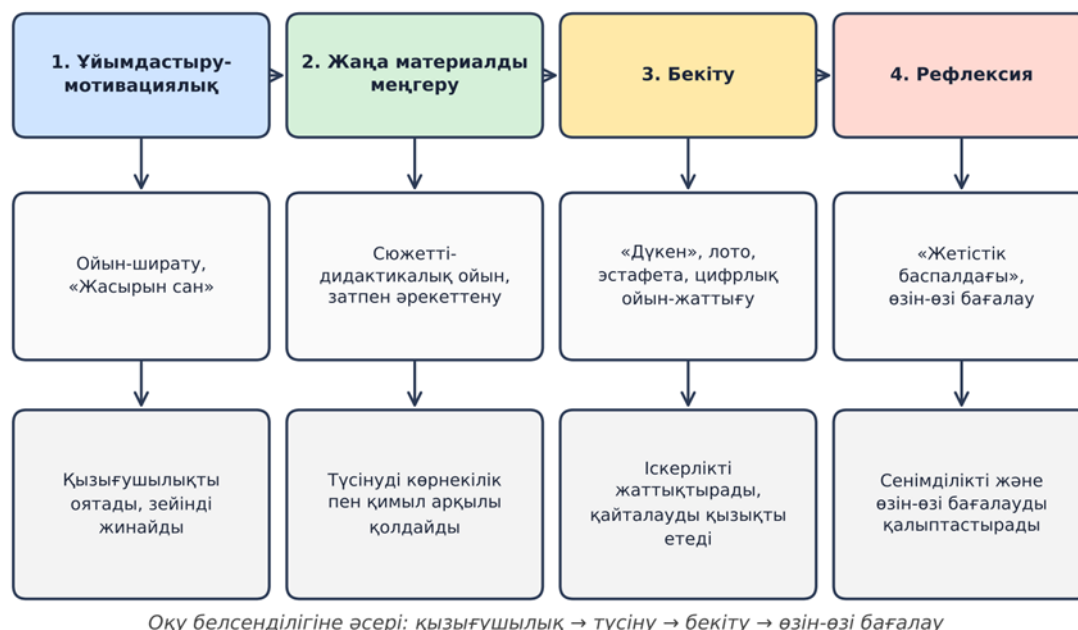
Математика сабағында қолдануға болатын ойын технологиялары 3-кестеде жүйеленген.

3-кесте. Математика сабағындағы ойын технологияларының түрлері

Ойын түрі	Мысал	Дамытатын қабілет
Дидактикалық ойындар	«Сандар үйшігі» (сан құрамы), математикалық лото	Есте сақтау, зейін, есептеу дағдысы
Сюжетті-рөлдік ойындар	«Дүкен», «Сандар елінде саяхат»	Есептің жағдайын түсіну, сөйлеу, ынтымақтастық
Қозғалыс ойындары	«Сандық эстафета», «Кім қайда?»	Кеңістіктік ұғымдар, зейінді ауыстыру, шаршауды азайту
Жұмбақ, квест, жасырын сан ойындары	«Жасырын сан», сандық жұмбақтар	Қызығушылық, ойлау операциялары
Цифрлық ойын-жаттығулар	Интерактивті тақтадағы және планшеттегі тапсырмалар	Қайталау, тез кері байланыс, өзін-өзі бақылау

Ойын технологияларын сабақ кезеңдеріне енгізу моделі

Ойын сабақтың бір бөлігінде ғана емес, оның барлық кезеңінде нақты оқу міндетіне бағынышты болуы тиіс. Ұсынылатын модель төрт кезеңнен тұрады (3-сурет).

3-сурет. Ойын технологияларын математика сабағының кезеңдеріне енгізу моделі

- **Ұйымдастыру-мотивациялық кезең:** қысқа ойын-ширату баланы сабаққа бейімдейді, зейінін жинайды және қызығушылығын оятады.
- **Жаңа материалды меңгеру:** сюжетті-дидактикалық ойын мен заттармен әрекеттену көрнекілік пен қимыл арқылы жаңа ұғымды түсінуге көмектеседі.
- **Бекіту:** дүкен, лото, эстафета, цифрлық ойын-жаттығу сияқты ойындар қайталауды біртектес жұмыс болудан шығарып, іскерлікті жаттықтырады.
- **Рефлексия:** «Жетістік баспалдағы» сияқты тәсілдер оқушыға өз нәтижесін бағалауға және сенімділік сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

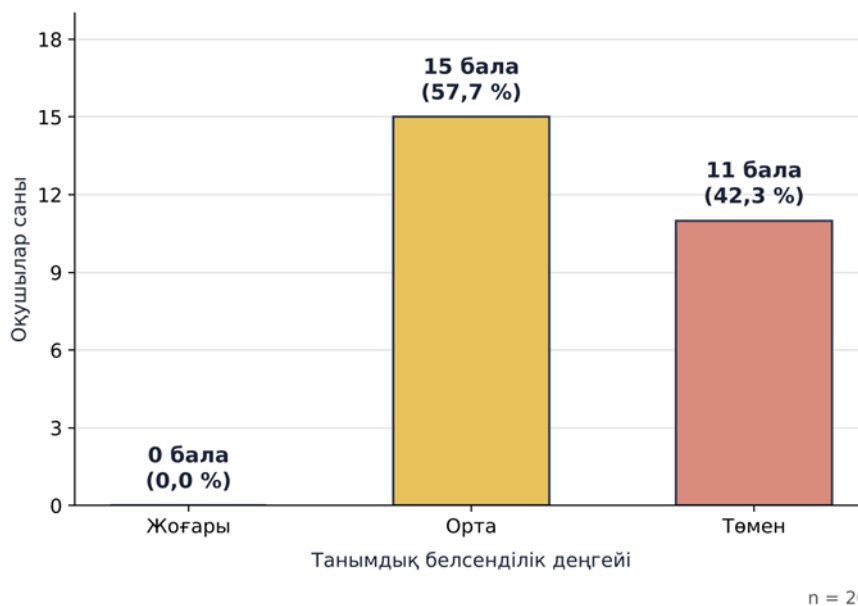
Ойын технологияларының тиімділігі мынадай педагогикалық шарттарды сақтауға байланысты:

- ойынның математикалық мақсаты нақты болуы және бағдарламалық материалға сәйкес келуі;
- ережелерді қысқа, нақты, көрнекілікпен беру және қажет болса қайталау;
- тапсырма күрделілігін біртіндеп арттыру, әр баланың жеке мүмкіндігін ескеру;
- әр оқушы үшін сәттілік жағдайын жасау, қателікке жайлы қарау;
- бәсекені шектеу: жарыс бала үшін қорқыныш тудырмай, ұжымдық нәтижеге бағытталуы;
- ойын ұзақтығын шаршау белгілеріне қарай реттеу, сабақ ырғағын ауыстырып отыру;
- ойын соңында оқу нәтижесін талқылап, математикалық мазмұнды қорытындылау.

Сонымен қатар ойынды қолданудың тәуекелдері де бар: ойын көңіл көтеруге айналып, математикалық мазмұн төмендеуі, шамадан тыс қозу, жарыстан туындайтын мазасыздық. Сондықтан мұғалім ойынды сабақ мақсатына бағындырып, баланың эмоциялық жағдайын бақылап отыруы керек.

Анықтаушы эксперимент нәтижелері

Анықтаушы эксперименттің зерттеу базасы ретінде «Happy Choice» бағдарламалау мектебі алынды. Экспериментке психикалық дамуы тежелген (ПДТ) 26 кіші мектеп жасындағы оқушы қатысты. Зерттеудің мақсаты – оқушылардың математика саласындағы танымдық белсенділігінің қалыптасу деңгейін анықтау. Диагностика барысында оқушылардың математикалық тапсырмаларды орындауға қызығушылығы, танымдық дербестігі, зейіні және тапсырмаларды орындау кезіндегі белсенділігі бағаланды. Нәтижелер деңгейлер бойынша 4-суретте берілген.

4-сурет. ПДТ бар оқушылардың математика саласындағы танымдық белсенділік деңгейлері (n = 26)

Алынған нәтижелерге сәйкес, зерттелген 26 баланың ешқайсысында танымдық белсенділіктің жоғары деңгейі байқалмады. Оқушылардың 15-інде (57,7 %) орта деңгей, 11-інде (42,3 %) төмен деңгей анықталды. Бұл ПДТ бар кіші жастағы оқушылардың математика саласындағы танымдық белсенділігі жеткіліксіз дамығанын және оны мақсатты түрде дамытуға бағытталған жұмыстың қажеттігін көрсетеді. Осы нәтиже математика сабағында ойын технологияларын қолдануға негізделген қалыптастыру жұмысын ұйымдастырудың өзектілігін растайды.

Қорытынды. Зерттеу нәтижесінде психикалық дамуы тежелген оқушылардың математика сабақтарындағы оқу белсенділігін дамытуда ойын технологияларының рөлі теориялық тұрғыдан негізделді. Мынадай тұжырымдар жасалды:

1. ПДТ бар оқушылардың зейіні, есте сақтауы, ойлауы және мотивациясының ерекшеліктері математика сабағындағы оқу белсенділігін төмендетеді, сондықтан бұл балаларға оқу процесін бейімдеу қажет.
2. Оқу белсенділігі мотивациялық-эмоциялық, танымдық және реттеуші-әрекеттік өлшемдер бойынша сипатталады және даму деңгейін осы өлшемдермен бағалауға болады.
3. Дидактикалық, сюжетті-рөлдік, қозғалыс, жұмбақ-квест және цифрлық ойындар математикадағы нақты қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

4. Ойын технологиялары сабақтың барлық кезеңіне оқу міндетіне бағынышты түрде енгізілгенде және педагогикалық шарттар (нақты мақсат, қарапайым ереже, сәттілік жағдайы, бәсекені шектеу, шаршауды ескеру) сақталғанда тиімді болады.

Болашақта ұсынылған модельді мектеп тәжірибесінде сынақтан өткізіп, оның тиімділігін педагогикалық эксперимент арқылы сандық түрде дәлелдеу зерттеудің келесі бағыты бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 2007 ж. (өзгерістер мен толықтырулармен).
2. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы 2021 жылғы 26 маусымдағы Заңы. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1999.
4. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Владос, 1999.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975.
6. Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии. – М.: Педагогика, 1973.
7. Лубовский В.И. Психологические проблемы диагностики аномального развития детей. – М.: Педагогика, 1989.
8. Ульяновская У.В. Шестилетние дети с задержкой психического развития. – М.: Педагогика, 1990.
9. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. – М.: Просвещение, 1979.
10. Слепович Е.С., Поляк А.М. Формирование математических представлений у детей с задержкой психического развития. – М.: Владос, 2005.
11. Слепович Е.С. Игровая деятельность дошкольников с задержкой психического развития. – М.: Педагогика, 1990.
12. <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/obshchepedagogicheskie-tekhnologii/2015/09/27/diagnostiki-uchebnoy-motivatsii-i>